

TNO-rapport

Onderzoeksmogelijkheden voor de gevolgen van het opnemen van ouderschapsverlof

Datum 29 juni 2009

Auteurs Dr. D.L. Ooms
Dr. M.J. Huiskamp

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor Onderzoeks- opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen partijen gesloten overeenkomst. Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2008 TNO

Inhoudsopgave

1	Inleiding en advies	5
2	Gebruik van huidige gegevens	6
2.1	Gebruik van huidige gegevens uit de EBB van het CBS	6
2.2	Gebruik van huidige gegevens uit het OSA-Arbeidsaanbodpanel.....	6
3	Het opzetten van een ouderschapsverlof monitor	8
3.1	Waarom een nieuwe monitor	8
3.2	Organisatie van een nieuwe monitor.....	9
3.3	Inhoud van een nieuwe monitor.....	9
3.4	Monitor aanhaken bij de EBB.....	9
3.5	Monitor aanhaken bij de NEA	9

1 Inleiding en advies

Ouderschapsverlof wordt in verschillende landen ingezet met een tweeledig doel. Ten eerste willen overheden zorgen voor een betere verdeling van werk en zorgtaken in de eerste jaren na geboorte van een kind. Ten tweede hopen overheden dat een verdeling van werk en zorgtaken, tussen man en vrouw in de eerste jaren na geboorte, leidt tot een betere verdeling van werk en zorgtaken op de lange termijn. Concreet bedoelen ze met een betere verdeling dat mannen meer zorgtaken op zich nemen en vrouwen meer gaan werken. Per 1 januari 2009 is in Nederland het recht op ouderschapsverlof verlengd van dertien naar zesentwintig weken.

Uit de literatuur blijkt dat het bestaan van ouderschapsverlof leidt tot een grotere arbeidsmarktaandeelname bij vrouwen. Te genereuze regelingen in termen van duur en vergoeding zorgen echter voor een afname van de arbeidsmarktaandeelname na het verlof. Zie bijvoorbeeld Ruhm (1998), Ruhm en Teague (1997), Datta Gupta et al. (2006), Rösens en Sundström (1996) en Weber (2004). Bij de gevolgen van ouderschapsverlof spelen elementen een rol zoals (gesubsidieerde) kinderopvang, het belastingstelsel en flexibiliteit in werk en werktijden (Spiess en Wrohlich, 2008).

Literatuur over de gevolgen van ouderschapsverlof op de verdeling van werk en zorgtaken tussen mannen en vrouwen is beperkt. Bruning en Plantenga (1999) concluderen dat het emancipatiegehalte van ouderschapsverlofregelingen niet moet worden overschat. Een reden hiervoor is dat mannen minder vaak gebruik maken van ouderschapsverlof. In 2007 neemt bijna zeven procent van de werkende mannen met kinderen jonger dan acht jaar ouderschapsverlof op. Bij de werkende vrouwen is dat ruim dertien procent. (CBS statline: Gebruik/behoefte ouderschapsverlof).

De lange termijn effecten van ouderschapsverlof op de verdeling van werk en zorgtaken tussen mannen en vrouwen blijken moeilijk in kaart te brengen. Dit komt vooral door het gebrek aan bruikbare gegevens. Ekberg et al. (2005) kunnen bijvoorbeeld voor Zweden alleen concluderen dat vaders die meer zorgverlof opnemen niet meer voor een ziek kind zorgen. Over de structurele verdeling van werk en zorgtaken in Zweden zijn echter geen gegevens beschikbaar. Vandeweyer en Glorieux (2008) hebben wel gegevens over de structurele verdeling van werk en zorgtaken in België. De aantallen werknemers in hun enquête die ouderschapsverlof opnemen zijn echter te klein om betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

SZW vraagt TNO naar de mogelijkheden om de gevolgen van het opnemen van ouderschapsverlof voor de verdeling van werk en zorgtaken tussen mannen en vrouwen in Nederland te onderzoeken.

TNO adviseert SZW:

- Onderzoek te doen naar de gevolgen van het opnemen van ouderschapsverlof met behulp van de huidige beschikbare gegevens in het OSA-Arbeidsaanbodpanel.
- Een nieuwe monitor aanhaken bij de EBB of de NEA.

2 Gebruik van huidige gegevens

In dit hoofdstuk bespreken we de mogelijkheid van het gebruik van huidige datasets om inzicht te krijgen in de gevolgen van ouderschapsverlof voor de verdeling tussen werk en zorgtaken tussen mannen en vrouwen. De datasets die hiervoor in aanmerking komen zijn de enquête beroepsbevolking (EBB) van het CBS en het OSA-Arbeidsaanbodpanel. TNO concludeert dat de gegevens van het CBS niet bruikbaar zijn voor het onderzoek naar de gevolgen van het opnemen van ouderschapsverlof. De huidige gegevens van de OSA zijn beter geschikt, maar (nog) niet optimaal.

2.1 Gebruik van huidige gegevens uit de EBB van het CBS

De EBB van 2005 en 2007 bevat vragen over ouderschapsverlof. De vragen worden gesteld aan ouders met kinderen jonger dan acht jaar. Deze ouders beantwoorden de volgende vragen:

Heeft u in de afgelopen twaalf maanden ouderschapsverlof opgenomen?

- *Zo ja, werd deze volledig, deels of niet vergoed door de werkgever.*
- *Zo nee, had u behoefte aan ouderschapsverlof?*
 - *Zo ja, wat is de reden voor het niet opnemen van verlof?*

De ouders kunnen in drie groepen worden ingedeeld. Een groep die ouderschapsverlof heeft opgenomen, een groep die geen ouderschapsverlof heeft opgenomen en daar ook geen behoefte aan had en een groep die geen ouderschapsverlof heeft opgenomen, maar er wel behoefte aan had. In een ideale situatie volgen we van deze groepen ouders de ontwikkeling van de werktijd en de tijd besteed aan zorgtaken. Op die manier kunnen we onderzoeken of de tijdsverdeling van mannen en vrouwen die ouderschapsverlof opnemen, afwijkt van de tijdsverdeling van mannen en vrouwen die geen ouderschapsverlof opnemen. Dit is echter op basis van de huidige CBS-cijfers niet mogelijk.

Ook al was het mogelijk het verloop van de tijdsverdeling tussen werk en zorgtaken te volgen, dan nog is onderzoek naar de gevolgen van ouderschapsverlof op basis van de EBB niet mogelijk. Ouders mogen ouderschapsverlof over een periode van acht jaren opnemen. In de EBB staat informatie over het opnemen van verlof in de afgelopen twaalf maanden. Het is niet bekend of ouders in de overige zeven jaren ouderschapsverlof opnemen. Wanneer ouders in de EBB aangeven geen ouderschapsverlof op te nemen, betekent dat dus niet automatisch dat deze ouders geen ouderschapsverlof opnemen.

2.2 Gebruik van huidige gegevens uit het OSA-Arbeidsaanbodpanel

In het OSA-Arbeidsaanbodpanel volgt de OSA mensen uit de beroepsbevolking. Elke twee jaar beantwoorden respondenten vragen over de afgelopen twee jaren. De respondenten worden in september van even jaren geëncquêteerd. In september 2002 werden dus vragen gesteld over september 2000 tot september 2002.

De OSA vraagt sinds 1998 tot nu naar het opnemen van ouderschapsverlof. Tot en met 2002 vragen ze hoeveel maanden van de afgelopen twee jaren ouderschapsverlof is opgenomen. En hoeveel uren per week ouderschapsverlof is opgenomen.

Met betrekking tot werk vraagt de OSA het aantal contracturen en het feitelijke aantal uren werk per week. Tevens stelt de OSA tot 2002 vragen over de tijdsbesteding van

werknemers aan verzorging van kinderen en de tijdsbesteding aan huishoudelijk werk. In 2004, 2006 en 2008 vraagt de OSA of respondenten de verdeling van zorgtaken tussen de respondent en zijn/haar partner evenwichtig is.

Onderzoek op basis van bovenstaande gegevens levert harde uitspraken over de ontwikkeling van het aantal contracturen en het feitelijke aantal uren werk voor groepen ouders die wel en niet gebruik maken van ouderschapsverlof. De mening over de evenwichtige verdeling van zorgtaken is per definitie subjectief. We kunnen aan de hand van deze mening geen harde uitspraken doen over de verdeling van zorgtaken. In paragraaf 3.1 doen we een voorstel voor een aanpassing van de OSA-vragenlijst, waardoor dit in de toekomst wel mogelijk is.

Een algemeen nadeel van de OSA is de kleine aantallen. In 2002 is aan 1637 respondenten de vraag gesteld of ze ouderschapsverlof hebben opgenomen in de afgelopen twee jaren. 85 hiervan hadden daadwerkelijk ouderschapsverlof opgenomen. Dit probleem kunnen we oplossen door het samenvoegen van gegevens uit de enquêtes van 2000 en 2002.

Een mogelijk onderzoek op deze data is te kijken naar het effect van het opnemen van ouderschapsverlof in de periode september 1998 tot september 2002 op het arbeidspatroon en op de mening over de verdeling van de zorgtaken in de enquêtes van 2004, 2006 en 2008. Bij voorkeur wordt daarbij gekeken naar de verandering van de mening over de verdeling van zorgtaken ten opzichte van 2002. De periode 1998 – 2002 is vrij lang geleden. Het voordeel van deze aanpak is dat van die periode bekend is in welke mate ouderschapsverlof wordt opgenomen. Daarnaast kunnen de gevolgen van ouderschapsverlof over een lange periode worden onderzocht. Op deze manier kunnen we de lange termijn effecten van de mate van het opnemen van ouderschapsverlof in kaart brengen.

Een andere mogelijkheid voor onderzoek is te kijken naar het effect van het opnemen van ouderschapsverlof in de periode september 2002 tot september 2006 op het arbeidspatroon en op de mening over de verdeling van de zorgtaken in 2006 en 2008. Het voordeel van deze aanpak is dat de periode 2002-2006 recenter is. De aanpak heeft echter twee nadelen. Er is over deze periode geen informatie over de mate waarin ouderschapsverlof opgenomen is. Daarnaast is het niet mogelijk om de lange termijn effecten van het opnemen van ouderschapsverlof te onderzoeken.

Een voordeel van het OSA-Arbeidsaanbodpanel is dat voor respondenten in de enquête van 2002 bekend is of deze na september 2002 ouderschapsverlof opnamen. Dit staat namelijk in het OSA-Arbeidsaanbodpanel van 2004. Bij het beoordelen van de ontwikkeling van het arbeidspatroon kunnen we rekening houden met deze informatie. Mensen verdwijnen niet uit het OSA-Arbeidsaanbodpanel wanneer ze stoppen met werken. We kunnen dus ook het stoppen met werken na opname van ouderschapsverlof in kaart brengen.

3 Het opzetten van een ouderschapsverlof monitor

TNO adviseert voor de toekomst de gevolgen van het opnemen van ouderschapsverlof op de verdeling van werk en zorgtaken tussen mannen en vrouwen met een nieuwe monitor in kaart te brengen. We hebben de mogelijkheden om huidige monitoren uit te breiden bekeken en geconcludeerd dat een nieuwe monitor nodig is. Deze nieuwe monitor kan gebruik maken van de infrastructuur en de gegevens van of de enquête beroepsbevolking (EBB) van het CBS of de longitudinale NEA van TNO. Door koppeling van de nieuwe monitor aan de gegevens van de NEA of de EBB is veel achtergrondinformatie van de personen in de nieuwe monitor beschikbaar.

In een monitor speciaal gericht op ouderschapsverlof worden alleen personen bevraagd die recht hebben op ouderschapsverlof. Uit het huidige NEA of EBB bestand is het mogelijk een voldoende grote groep respondenten te krijgen om gedetailleerde uitspraken te doen over de gevolgen van het wel of niet opnemen van ouderschapsverlof. De respondenten kunnen over een lange periode gevolgd worden. Daarnaast creëert een nieuwe monitor de vrijheid om de onderzoeksopzet en de inhoud van de vragenlijst te bepalen.

3.1 Waarom een nieuwe monitor

Uit onderzoek naar het aanpassen van bestaande monitoren blijkt dat het aanpassen van monitoren om de gevolgen van ouderschapsverlof in kaart te brengen vrijwel onmogelijk is. Er zijn in Nederland twee monitors die in principe aanmerking komen voor het volgen van de gevolgen van ouderschapsverlof. De eerste is het OSA-Arbeidsaanbodpanel. De tweede is de longitudinale NEA.

De OSA stelde in het OSA-Arbeidsaanbodpanel tot en met 2002 de volgende vragen:

- Hoelang heeft u gebruik gemaakt van ouderschapsverlof en voor welk deel van uw arbeidstijd?
- Werd u tijdens het verlof gedeeltelijk doorbetaald?
- Had u van uw werkgever betaald ouderschapsverlof kunnen krijgen?
- Hoeveel uur per week besteedt u gemiddeld aan verzorging en begeleiding van kinderen?
- Hoeveel tijd per week besteedt u gemiddeld aan huishoudelijk werk?

Het opnieuw opnemen van deze vragen creëert de mogelijkheid om het effect van het opnemen van ouderschapsverlof op de verhouding tussen werk en zorgtaken van een werknemer in kaart te brengen. De OSA geeft aan hier niet erg voor open te staan.

De huidige NEA stelt geen vragen over het opnemen van ouderschapsverlof. Vragen over het opnemen van ouderschapsverlof kunnen toegevoegd worden. De NEA stelt wel veel vragen over de besteding van tijd. Het monitoren van de gevolgen van ouderschapsverlof kan in principe door het opsplitsen van de vraag over de tijd besteed aan huishoudelijke en zorgtaken in een vraag over de tijd besteed aan huishoudelijke taken en de tijd besteed aan zorgtaken, waarbij de tijd besteed aan zorgtaken verder uitgesplitst is naar zorg voor kinderen en overige zorgtaken.

Het aanpassen van de longitudinale NEA op deze manier heeft echter twee voorname nadelen. Uit eigen berekeningen verwachten we dat ongeveer twee procent van de respondenten in een bepaald jaar ouderschapsverlof opnemen. Dit resulteert in een te kleine groep om gedetailleerde uitspraken over te doen. Ten tweede geven de onder-

zoekers van de NEA aan dat ze de beperkte ruimte in de vragenlijst niet willen gebruiken voor vragen die relevant zijn voor maar twee procent van de respondenten.

3.2 Organisatie van een nieuwe monitor

In de NEA en de EBB worden mensen in een bepaald jaar ondervraagd. Het is op basis van beide datasets niet mogelijk de tijdsbesteding van werknemers over een lange tijd te volgen. Het is bij beide datasets wel mogelijk om de werknemers te selecteren die recht hebben op ouderschapsverlof. Voor (een steekproef van) deze groep kan een monitor voor de gevolgen van ouderschapsverlof worden opgezet. De EBB en de NEA kunnen een voldoende grote groep respondenten leveren om betrouwbare uitspraken over de gevolgen van ouderschapsverlof te doen. Deze respondenten kunnen met de nieuwe monitor over een lange periode worden gevolgd.

3.3 Inhoud van een nieuwe monitor

We adviseren in ieder geval de volgende onderwerpen in de vragenlijst op te nemen:

- Opnemen van ouderschapsverlof.
- Tijdsverdeling tussen werk, huishoudelijke taken en zorgtaken.

Beide onderwerpen moeten zowel voor de respondent als de eventuele partner worden gevraagd. Naast bovenstaande noodzakelijke onderwerpen kan de vragenlijst andere onderwerpen bevatten. Het voordeel van het selecteren van potentiële respondenten uit de NEA- of EBB- respondenten is dat van deze personen veel achtergrondinformatie voorhanden is. Van een deel van de achtergrondinformatie bevelen we aan om de huidige situatie in de nieuwe vragenlijst vast te stellen. De keuze voor de EBB of de NEA heeft gevolgen de extra informatie die aan de monitor gekoppeld kan worden.

3.4 Monitor aanhaken bij de EBB

De EBB richt zich op de beroepsbevolking. Dit zijn dus niet alleen werknemers, maar ook werkgevers en mensen die in principe zouden kunnen werken daar dat op het moment van dataverzameling niet deden. Ouderschapsverlof is voor niet-werken geen optie. In het selecteren van een steekproef voor de monitor ouderschapsverlof is het noodzakelijk *werknemers* te selecteren die recht hebben op ouderschapsverlof. Door de focus van de EBB op de beroepsbevolking worden onderwerpen uitgevraagd die niet direct met betaald werk te maken hebben. Onderwerpen die vanuit de EBB (en niet vanuit de NEA) aan de monitor ouderschapsverlof gekoppeld kunnen worden, zijn bijvoorbeeld:

- levensloop;
- vrijwilligerswerk;
- maatschappelijke positie.

3.5 Monitor aanhaken bij de NEA

De NEA richt zich op arbeidsomstandigheden van werknemers. Onderwerpen die vanuit de NEA (en niet vanuit de EBB) aan de monitor ouderschapsverlof gekoppeld kunnen worden, zijn bijvoorbeeld:

- werkomstandigheden;
- gezondheid;
- arbeidsvoorwaarden;
- werk-thuis-interferentie;
- thuis-werk-interferentie.